

Könyvszemle

FÁBIÁN F.: *A kötelmi jog általános része.* Patrocinium Kiadó, Budapest, 2010. 140 o.

A Patrocinium kiadó gondozásában 2010-ben, a Bethlen-sorozat elemeként látott napvilágot Fábián Ferenc *A kötelmi jog általános része* címet viselő egyetemi jegyzete. A Bethlen-sorozat a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi jegyzetekből álló kiadványsorozata, mely célja az egyetemi előadásokhoz szorosan kapcsolódó, az előadó oktatók által írott aktuális, hatályos és közérthető tananyag megjelentetése.

Miként Fábián jegyzetének előszava is utal rá, hazai magánjogi tankönyvirodalmunkban számos példa akad az előadásvázlatokon alapuló jegyzetírásra. Fábián egyetemi docens munkája méltó módon illeszkedik e hagyományos metódushoz, a tankönyv ugyanis szorosan kapcsolódik a szerző által a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán az utóbbi években megtartott polgári jogi előadásokhoz.

Az új Polgári Törvénykönyv előkészítésének korszakában, az annak elfogadását megelőző években nem könnyű a kötelmi jog általános részéből jegyzetet írni. A jegyzet írásakor a hatályos Polgári Törvénykönyv – az 1959. évi IV. tv. – rendelkezései mindenképpen kötik a jegyzetírót. Ugyanakkor a készülő Ptk. már ismert rendelkezéseire, koncepciójára, illetve a *travaux préparatoires* széles körben közzétett egyes, jelentős tudományos értékkel rendelkező darabjaira is szükségszerűen figyelmet kell fordítani.

A szerző e kihívásnak akként felel meg, hogy jegyzete a kötelmi jog szabályait mint tananyagot tárgyalja és nem a hatályos Ptk. rendszerét követi. Ennek megfelelően az első rész három fejezete a kötelmek általános jellemzőivel és kérdéseivel foglalkozik, külön hangsúlyozva a jogügyletek szabályrendszerét. A jegyzet második részének témája a deliktális felelősség szabályrendszere, míg a harmadik rész mutatja be a sajátos kötelmi tényállásokat, azaz a jogalap nélküli gazdagodást, illetve a megbízás nélküli ügyvitelt.

E jegyzet megközelítési módja bizonyos tekintetben hasonlóságot mutat a többek között jelen recenzió szerzőjével társszerzőségben 2009-ben kiadott, *A civilisztika dogmatikája* című munka szemléletével, nevezetesen azzal, hogy a hangsúly elsősorban a tárgyalt jogintézmények dogmatikai alapjainak ismertetésén van, mely ebben a vonatkozásban függetlenedni tud a szövegszerű megfogalmazás egyes esetleges változásaitól.¹ Jól példázza ezt a jogalap nélküli gazdagodásnak Fábián Ferenc által alkalmazott meghatározása is: „A jogalap nélküli gazdagodás a károkozáshoz hasonló kötelemfakasztó tényállás, azonban – az elnevezéséből is következően – kiegészítő, szubszidiárius jellegű tényállás. A jogalap nélküli gazdagodás tényállásának lényege az, hogy valaki vagyoni hátrányt szenved, más valaki pedig vagyoni előnyhöz jut anélkül, hogy valamelyikük is jogellenesen járt volna

el, vagy, hogy a vagyonejtőlódásnak valamiféle jogilag elismert alapja lett volna (például tartozatlan fizetés esetén). A jogalap nélküli gazdagodás legáltalánosabban a gazdagodás megtérítésének, visszatérítésének kötelezettségét hozza létre.”

A jegyzet – fentiekben túlmenően – tudatosan és sikeresen törekszik az olykor nehezen definiálható fogalmak tömör és közérthető meghatározására, ezzel is elősegítve a tananyag jobb és pontosabb megértését és feldolgozását.

Úgy gondoljuk, hogy a fentiekben bemutatott erények időtálló és a hallgatók által haszonnal forgatható munkává teszik a Fábián által írt jegyzetet, mely éppen a fenti jellemzői miatt alappal tarthat számot a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére is. A jegyzet megfogalmazásai a jogalkalmazók számára is hasznosak, nem egy esetben a szakszerűbb jogalkalmazás érdekében pedig követendők is lehetnek. Ekként bizhatunk abban, hogy a kötet által használt egyes fogalmak akár bírósági ítéletekben vagy egyéb jogalkalmazói döntésekben is visszaköszönhetnek a jövőben.

Boóc Ádám

*

TAKÁCS P.: *John Austin és a klasszikus analitikus iskola jogelmélete.* Budapest, 2010. 84 o.

A modern magyar jogelmélettől sosem volt idegen az általános, eszmetörténi irányú kutatómunka. Ez részben önálló publikációkban – könyvekben és tanulmányokban –, részben pedig nagyobb lélegzetű jogelméleti művek egyes fejezeteiben öltött testet. Az eszmetörténet mélyebb megismerése iránti igény mind az 1949-et megelőző időszak jogbölcseletében, mind az azt követő marxista-leninista jogelméletben megjelent, és így egymással homlokegyenest ellenkező korszakok között biztosított valamiféle halvány folytonosságot. E ponton elég Moór Gyula és Horváth Barna, illetve Szabó Imre és Peschka Vilmos eszmetörténi igényű műveire utalni.

E hagyományba illeszkedik Takács Péter fenti kötete, mely egy nagyobb léptékű vállalkozás első része is egyben. A *Sisyphus. Állam- és jogbölcseleti előadások* című sorozat további nyolc kötetből állna, melyek a jogelméleti gondolkodás főbb irányait, beleértve a magyar jogelmélet történetének vázlatát is, mutatnák be. A későbbi kötetek egyes esetekben meghatározott szerzők munkásságával, máskor pedig különféle irányzatokkal foglalkoznak majd. A sorozat, amennyiben teljesen megvalósul, a modern jogelmélet panorámáját kínálja majd az olvasónak. Egyébe foglalta, akár önálló kötetként megjelentetve, e sorozat teljes anyaga minden bizonnyal a hazai jogelméleti eszmetörténet egy új, meghatározó fejezetét jelentheti a jövőben.

Jelen munka célja a modern jogelméleti gondolkodás egyik fontos fejezetének, az angolszász analitikus jogelméletnek bemutatása. Középpontjában Jeremy Bentham és John Austin munkássága áll, azonban további, a témához szorosan kapcsolódó kérdésekre is kitér

¹ Lásd: BOÓC Á. – FÁBIÁN F. – SÁNDOR I. – TÖRÖK G.: *A civilisztika dogmatikája*. HVG Orac, Budapest, 2009.

Az első fejezet részletekbe menően elemzi a jogi pozitivizmus jelenségét. E fejezet alapvető célkitűzése a jogi pozitivizmus fogalmának tisztázása; ennek érdekében a szerző több jelentésréteget is megkülönbözteti. A jogi pozitivizmus felfogható a jog egy lehetséges szemléletmódjaként, egyfajta jogászai gondolkodásmódként, és jogelméleti irányzatként is. E megkülönböztetések hasznosak a jogi pozitivizmus igen összetett és gyakran nem következetesen használt fogalmának megértéséhez, és ezt segíti, hogy a szerző a precíz fogalmi elemzés mellett, több esetben történeti nézőpontból és a társadalmi okok szemszögéből is megvilágít egy-egy finom megkülönböztetést.

A kötet második fejezetében széleskörű áttekintést kaphatunk Bentham és Austin munkásságáról. Megismerhetjük mindkettőjük életrajzát és legfontosabb műveit, illetve munkásságuk egyes pontjait is. Bentham kapcsán kifejezetten elemzi a filozófiai utilitarizmus hatását, beleértve a jogok haszonelvű igazolásának problémáit. Austin jogelméletébe igen részletesen vezeti be az olvasót, különös figyelmet fordítva annak fogalmi apparátusára és az egyes elemek részletes ismertetésére. A fogalmi analitikán túl részletes képet kaphatunk még Austin szuverenitáselméletéről is. Érdemes kiemelni, hogy Takács nem csak egyes elméleti tételeket mutat be és elemez, hanem azok kritikáját is ismerteti, mint azt a szuverenitás kérdéseivel láthatjuk.

A következő fejezetben az Austin által megteremtett angolszász analitikus hagyomány további képviselőivel ismerkedhetünk meg az olvasók. A kötet szerzője – Horváth Barna gondolatmenetét részben követve – Wesley Newcomb Hohfeldnek és Albert Kocureknek a jogi fogalmak nyelvi-logikai elemzését középpontba állító elméleteit vizsgálja részletesen. Külön kiemelendő Hohfeld ellentétes és korrelatív jogi fogalmakkal kapcsolatos, feszes belső logikája miatt nem éppen a legkönnyebben értelmezhető, megállapításainak világos bemutatása, mint a kötet egyik legérdekesebb pontja.

A kötet különlegessége – e megoldás a magyar jogelméleti irodalomban nem túl széles körben elterjedt –, hogy számos képet tartalmaz. Ezek javarészt az egyes, a gondolatmenetben valamilyen módon érintett szerzők fényképei, vagy esetlegesen bizonyos fontos kötetek borítói. Ez mindenképpen üdvözlendő, mert segít abban, hogy az olvasó ne csak egy nevet és a hozzá kapcsolódó elméleti tételeket lásson maga előtt, hanem a tudományos tételek mögött rejlő emberről is képet kapjon.

A kötet fő erényeként precíz és exkurzusoktól mentes nyelvezetét, illetve a szerző kliséktől elszakadni hajlamos reflektivitását – erre utal a kontextus erőteljes bemutatása, illetve a kritikai vélemények említése is – lehet említeni. Egy ponton azonban talán érdemes lett volna további vinni az előbbieket. Noha a kötet többször is említi a 19. század második felében és a 20. század elején alkotó, az ún. *Historical and Comparative Jurisprudence* irányzatába tartozó szerzők közül James Bryce-t mint az analitikus iskola egyik kíméletlen kritikáját, talán érdemes lehetett volna e kritikára még több figyelmet fordítani. A *Historical Jurisprudence* vonzáskörébe tartozó szerzők ugyanis több esetben a klasszikus austin tételeket kritizálva, vagy azokra kritikailag reflektálva jutottak el önálló, történeti-társadalmi jogelméletük megfogalmazásához, és ebben az értelemben az analitikus iskola jelentősen inspirálta őket. Sir Paul Vinogradoff például Austin jogfogalmát cáfolva egy ma már feledésbe merült, a társadalmi szerveződést előtérbe állító jogfogalmat dolgozott ki. E kritikák bővebb ismertetése az analitikus

iskola által megalkotott jogelmélet még teljesebb megismeréséhez járulhat hozzá, hiszen pontosan rámutattak annak hatáira és problémáira.

Takács Péter könyve egy remélhetően hamarosan teljes mértékben megvalósuló sorozat első köteteként egyszerre színvonalas kiindulópont; illetve mérce a további művekkel szemben.

Fekete Balázs

*

CHEREDNYCHENKO, O.: *Fundamental Rights. Contract law and the Protection of the Weaker Party*. Sellier, München, 2007. 629 o.

Cherednychenko könyve doktori disszertáció. Olyan disszertáció, amely elnyerte a jogot, hogy az egyik legnevesebb európai jogi kiadónál jelenhessen meg. Méltán illették bírálói e dolgot ilyen elismeréssel. A kötet, elsősorban az analitika módszerére támaszkodva, kiválóan foglalja össze azokat a tudnivalókat, amelyek ahhoz szükségesek, hogy megítéljük a címben foglalt összetett kérdést. Összehasonlító kontextusban minden egyszerűbb és egyszerre bonyolultabb is. A szerző a kérdés áttekintése és megértése végett betekintést enged a német, a holland az angol, az európai uniós és a nemzetközi jogi szférából az Emberi Jogok Európai Bíróságának vonatkozó gyakorlatába.

Az írás apologetikus, azaz a sorok között olvasható és végül kimondott célja, hogy védelmébe vegye a polgári jog évezredes dogmatikáját, példákkal bizonyítsa, hogy miért nem működőképes az alkotmányjog beavatkozása, és főképp miért fölösleges az alkotmányjogi vívmányokat ráerőltetni a polgári jogra, amely – láttatja – a saját rendszerén belül is képes megoldani az alkotmányjog által felvetett alapjogvédelmi problémákat.

A közjog és a magánjog elválasztásának jelentőségét hangsúlyozva Cherednychenko például a házasság intézményét említi, mint az egyik legfontosabb magánjogi jogintézményt. Álláspontja szerint a magánjog célja mindig a decentralizáció; azaz az, hogy a lehető legközelebb kerüljünk a felek érdekeinek megértéséhez és számbavételéhez. A közjog ezzel szemben a centralizáció terepe. Mindez például a házasság intézményének szabályozása fényében azt jelenti, hogy meg kell-e hagyni a felek teljesen szabad akaratát, vagy az állam centralizálhatja a kérdést. Szabályozható-e a közösség érdekeinek megfelelően a házasságban a partnerválasztás (51. o.)?

Cherednychenko álláspontja szerint a vizsgált jogok vonatkozó esetei azt mutatják, hogy optimális esetben a magánjog és az alkotmányjog – mint közjog – kölcsönösen kiegészítik egymás (75. o.). Az alapjog mint alanyi jog ugyanis nem jelenik meg a horizontális jogviszonyokban akkor, ha a magánjog nem teremti meg a jog létrejöttének feltételét. Az Alaptörvényben foglalt tartalom, az objektív értékrend pedig beszűrődik a magánjogba, és átsugárzik a magánjog rendszerén keresztül.

Szerzőnk alapvetően polgári jogász, bizonyítja ezt az a részletes elemzés, amelyet könyve második részében az egyes, az alapvető jogok magánjogi alkalmazhatósága mint probléma által különösen érintett területek bemutatásához alapul vesz. A gyengébb fél polgári jogi és alkotmányjogi helyzetét vizsgálja például azokban a magánjogi jogviszonyokban, ahol egy kockázatos pénzügyi tranzakció a jogviszony tárgya. A kezességéről szóló szerződések szabályozása tekintetében is vizsgálja az egyes csa-

ládtagok pozícióját és azok védelmének polgári jogi és alkotmányjogi lehetőségeit.

A vizsgálatok eredményeképpen Cherednychenko megállapítja, hogy sok esetben az alapjogi norma közvetett alkalmazása is túl nagy szeletet vesz el a magánjog klasszikus rendszeréből, és bár látszólag meghagyja a magánjog autonómián alapuló egységét, igazából az alkotmányjogot és a magánjogot hierarchiába kényszeríti, ahol az alkotmányé, az alkotmányjogi dogmatikáé a felső pozíció (75.; 114–115. o.).

Cherednychenko a gyengébb fél védelmét hangsúlyozza mint a magánjogi és az alkotmányjogi, emberi jogi szabályozás alapját. Ez a szabályozási cél – álláspontja szerint – régóra ismert a magánjogban és ezért az erre a célra megfogalmazott eszközök már ékesen bizonyították a módszer sikerét. A bemutatott jogokban megfogalmazott alapjogi vagy emberi jogi jogvédelem – az általános megfogalmazás mögött – az egyes esetek vizsgálatánál ugyancsak a gyengébb fél védelmét szolgálja, ám kevésbé zárt módszerekkel, mint a polgári jog.

Cherednychenko könyve szisztematikusan áttekinti a választott problémát. Az apologetika céljait nem minden részletet illetően képes elérni, de a választott esetek azt bizonyítják, hogy a polgári jog megfelelő, alkotmányos értelmezése esetén valóban el lehet érni azt a jogvédelmi szintet, melyre a gyengébb fél védelmében az alkotmányjog is vágyik. Azt a fő kérdést azonban a dolgozatnak nem sikerült indokolnia, hogy miért ne jelentene többletgaranciát egy olyan kodifikációs megoldás, amely az alapjogi norma alkalmazását kötelezővé teszi a magánjogban is abban az esetben, ha a magánjog alapján a jogot alkalmazó mégsem képes az alapjoggal összhangban álló értelmezésre jutni.

Gárdos-Orosz Fruzsina

*

BRUHÁCS J.: Nemzetközi jog I-II. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2009. 248 és 256 o.

Amikor e meglehetősen szubjektív recenzió szerzője jelen sorokat írja, Kosztolányi Esti Kornéljának története és az ebből készült film alapgondolata ötlük eszébe. Ahogy élénken él emlékezetében Esti Kornél csodálatos utazása, fiatalkori énjének találkozása az idősebb kori énjével, a szerző is hasonló „utazáson” és „találkozáson” érzi magát. S hogy Bruhács János tankönyvének ismertetése kapcsán mindez milyen értelmet nyer?

E sorok írója 2004 szeptemberében még egyetemi hallgatóként kezdett a nemzetközi jog tudományával – persze akkoriban számára még inkább csak „területével” – ismerkedni, és az ismertetés tárgyát képező kötet elődje volt az a leírt minta, amelyből tájékozódhatott, és – tegyük hozzá – melyből vizsgálhatott. A három kötetből álló, 1998-ban, majd 2004-ben publikált tankönyvben megjelenő szakmai igényesség, az abban fellelhető tudományos és didaktikus értékek könnyedén megragadták a hallgató figyelmét, így jelen szerzőét is, aki pályájának kezdetén nagymértékben támaszkodhatott az ebben található ismeretanyagra. Amikor a kötet szerzője, a Pécsi Tudományegyetem *emeritus professzora* – nyilvánvalóan az oktatási tapasztalatok birtokában – a nagy sikerű és több jogi karon is tankönyvként használt munka kiegészítésére, aktualizálására vállalkozott, bizonyára az ismertetett kötet bevezetésében is olvasható latin mondat járhatott a gondolataiban.

Habent sua fata libelli. Bizony, „a könyveknek sorsuk van.” Az új tankönyv két kötetét 2009-ben vehette kézbe az olvasó, és a jelen írás szerzője is, akit – immáron oktatóként és a nemzetközi jog kutatójaként – a 2004-ben olvasott sorok-gondolatok visszaidézésére, akkori önmagának, hallgatói „énjének” felidézésére sarkallták. Nos, így valósulhatott meg, hogy egy tankönyv újabb kiadása kapcsán a szerző hallgatói és oktatói „énje” egy rövid időre találkozott, még ha ennek történeti-irodalomtörténeti jelentősége el is törpül Kosztolányi hőséhez képest.

A kötetek elolvasása révén a szerző oktatói „énje” is nagy megelégedéssel és csak az elismerés hangján szólhat. A változások és módosítások – melyek első ránézésre is szembetűnők, ha a kötetek tördelését, központosítását vizsgáljuk – a kötetek előnyére váltak, és az elérni kívánt didaktikai célokat is nagymértékben megvalósítják. Kutatóként is állítható, hogy az egyes fejezetek után szereplő rendszerezett irodalomjegyzék akár tudományos kutatási adatbázisként is kitűnően használható, hiszen Bruhács professzor szakirodalmi tájékozottsága példaként szolgálhat minden olvasó számára.

A recenzált mű két kötet a belső jogokból átvett általános és különös részi bontást követi, amely megkülönböztetésnek – amint ezt a könyv tizennégy fejezete is jól mutatja – a nemzetközi jogban is van létjogosultsága. A nemzetközi jog valamennyi területére (azaz a nemzetközi „jogágakra”) alkalmazandó szabályok tartoznak az általános részi kötetbe (I-VIII. fejezet), melyet a szerző áttekinthető jelleggel, a nemzetközi jog, valamint a nemzetközi kapcsolatok egyes fordulópontjait, releváns eseményeit bemutató történeti résszel is kiegészít (II. fejezet, 41-72. o.)

A második kötet (különös rész) „jogági” felosztása a hagyományos, nemzetközi jogban bevett gyakorlatot követi, amikor az államra vonatkozó általános szabályokon túl az államiság attribútumait, az államtípusokat, az állam- és kormányelismerés, az államutódlás kérdését, illetve az államhoz mint entitáshoz kapcsolódó nemzetközi jogi alapelveket taglalja. A nemzetközi „jogágak” szerinti felosztás a terület és a tér nemzetközi jogi implikációit (kiegészülve pl. a környezetvédelem kérdésével), valamint a lakosság mint az államiság, következtésképpen a nemzetközi jog konjunktív ismérvének szinte valamennyi vonatkozását részletezi.

Jellegükből is adódóan koherensebb egységek a diplomáciai és a konzuli jogot, illetve a kollektív biztonsági rendszert bemutató fejezetek. Ez utóbbi fejezet (XIII. fejezet) kiemelten nagy hangsúlyt fektet az ENSZ szerepére, e körben a világszervezet egyes főszerveinek releváns tevékenysége is górcső alá kerül. Szükséges megjegyezni, hogy e fejezet korántsem az ENSZ mint nemzetközi szervezet teljeskörű és részletes bemutatásának céljával készült, erre – több nemzetközi szervezet ismeretével együtt – a szerző minden bizonnyal egy újabb kötetben vállalkozik.

A befejező XIV. fejezet – a nemzetközi jogban megkerülhetetlen témaként – áttekinti a Nemzetközi Bíróság szervezetének, joghatóságának, eljárásának és gyakorlatának valamennyi lényeges pontját, külön táblázatba szedve a legfontosabb döntések jegyzékét és ezek főbb „paramétereit”. Még a nemzetközi jogban kevésbé jártas olvasó is nagy hasznát veheti eme táblázatnak, tekintve például, hogy az egyes ügyeknél feltüntetett kulcsszavak segítségével különösebb nehézség nélkül találhat rá olyan ügyekre és döntésekre, amelyek – akár egy belső jogi kérdés nemzetközi jogi analógiáinak, akár csak egy

történelmi érdekesség megismerése kapcsán – felkeltik az érdeklődését.

A kötet érdemei közé tartozik a mellékletben felsorolt, szinte valamennyi releváns nemzetközi szerződést és dokumentumot magában foglaló, majdhogynem kimerítő jellegű lista, illetve a hasonló részletességgel és precizitással összeállított jogesetgyűjtemény (363-375. o.) is.

A hallgatók napi beszélgetéseiben gyakorlatilag csak „Kék könyv” néven emlegetett tankönyv² jelentősége és sikere mindenekelőtt abban rejlik, hogy a tudományos és didaktikai, többnyire egymással nehezen összeegyeztethető szempontokat és prioritásokat is egységbe tudta olvasztani. Ez minden bizonnyal a tankönyvek legnagyobb

erényei közé sorolható. Amikor azt látjuk, hogy a tudományos élet egyes területek vonatkozásában bizonyos könyveket a könnyebb felismerhetőség, megkülönböztethetőség és nem titkoltan a rövidítés céljából valamilyen színre utaló jelzővel lát el (mint például a Fehér könyv vagy Zöld könyv a nemzetközi környezetvédelmi jog területén – hogy Bruhács professor szívéhez oly’ közelálló területre is utaljak), akkor és már önmagában egyfajta közmegegyezést, közismertséget tükröz. A „Kék könyv” mint kifejezés használata jól szemlélteti e tankönyvvel kapcsolatban megfogalmazott, rendkívül pozitív véleményeket és a benne foglalt ismeretanyag szintézisét.

Kecskés Gábor

² Melynek jelentőségére már a Bruhács professor 70. születésnapjára készült, a nemzetközi jog hazai tudományának jeles képviselőinek írásait tartalmazó ünnepi kötet is utalást tett. Ld.: *Ünnepi tanulmánykötet Bruhács János professor emerítus 70. születésnapjára* (szerk.: Csapó Zsuzsanna). Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 2009. 13.